

Oponentský posudek bakalářské práce Dany Tučkové
Deixe a prostor v českém znakovém jazyce

Téma, které si kol. Tučková zvolila pro bakalářskou práci, je bezesporu velmi užitečné: dosud nebylo zpracováno, je zajímavé i nosné, deiktické prostředky bývají řazeny mezi jazykové univerzálie. Současně se však jedná o problematiku značně širokou a obtížnou, při jejímž zpracování se diplomantka mj. musí vyrovnat s různými přístupy, s nejednotnou terminologií a někdy i s neexistencí českých ekvivalentů pro některé anglické termíny. Již tak nelehký úkol si diplomantka navíc ještě ztížila tím, že se nezaměřila pouze na deixi vnějazykovou, zejm. prostorovou, nýbrž nad rámec zadání se zabývá i deixí vnitrojazykovou. To vše je třeba velmi ocenit. Kladně hodnotím také především to, že diplomantka si je dobře vědoma kontextu, v němž se pohybuje, a některých souvislostí (viz odlišení neverbálního gesta od jazykové deixe; typy prostoru a perspektiv; simultánní konstrukce; střídání rolí aj.). Vyzdvihnout bych chtěla rovněž rozsáhlost odborné literatury, kterou diplomantka prostudovala.

Je zřejmé, že diplomantka věnovala zpracování bakalářského úkolu mnoho času a vynaložila přitom nemalé úsilí (např. jen příprava, provedení a zpracování dat dvou experimentálních šetření jistě byly značně náročné). O to více mě mrzí, musím-li konstatovat, že práce není koncepčně zvládnutá, je do značné míry zmatená a její struktura je nelogická a chaotická. Základní pojmy a termíny často nejsou vymezeny vůbec nebo nejsou uváděny explicitně či jsou zmiňovány na neadekvátních místech – viz např. vymezení termínů *odkazování* a *ukazování* uvedené v poznámce 2 na s. 12 (ta navíc odkazuje na poznámku 53, i když ve skutečnosti by mělo patrně jít o poznámku 52); jiný příklad: na s. 16 autorka odkazuje na kapitolu 3.1, ve které „byly vymezeny dva typy deixe“; v kapitole 3.1 (na s. 13) je však v souvislosti s dělením deixe uvedeno pouze „V této práci se snažím rozdělovat způsoby odkazování na „vnějazykovou deixi a vnitrojazykovou deixi“. Autorčina vyjádření jsou často ne zcela přesná a promyšlená, srov. např. výčet lexikálních prostředků vyjadřování času v ZJ (s. 36) nebo formulaci „ve znakovém jazyce je vztažná věta tvořena především nemanuálními prostředky“ (s. 51).

Čtenáři práce se nabízí dlouhá řada otázek, které by bylo třeba vyjasnit. Uvítala bych, kdyby diplomantka při obhajobě mohla jasně a explicitně vyložit alespoň některé ze základních pojmů své práce. Mohla by vysvětlit zejména to, jak chápe, případně jak chápou různí autoři, následující pojmy, a uvést, jaký je mezi nimi vztah: *deixe* – *odkazování* – *ukazování* – *reference* – *index* – *deiktická funkce* – *deiktický prostředek* – *deiktický tvar ruky* – *deiktický znak* – *ostenzivní slovo*; *věta* – *výpověď*. Bylo by rovněž vhodné, kdyby se pokusila popsat vztah typů deixe k typům prostoru.

Od prvních stránek textu je čtenář bohužel konfrontován ještě s jinou výraznou charakteristikou předložené práce, a to s porušováním (snad všech) pravidel závazných pro práci s odbornou literaturou. Za nejzávažnější jednoznačně považuji svévolné nakládání s citacemi, resp. užívání obvyklých formálních prostředků značících citace (uvozovky, příp. uvozovky spolu s kurzívou) pro prezentaci diplomantčiných vlastních formulací vydávaných za citace jiných autorů. Pro ilustraci lze uvést „citaci“ z hesla *Ostenze* z *Encyklopedického slovníku češtiny* (2002, s. 299):

Přímé ukazování, prezentace mimojaz. skutečnosti, resp. komunikace ukazováním, prezentací mimojaz. skutečnosti v situaci teď – zde – já (↑ deixe). – O. může být nedílnou součástí řečového jednání např. ve výpovědích typu Dám ti tohle!, kdy současná prezentace darovaného předmětu je konstitutivní podmínkou úspěšného řečového jednání.

je v bakalářské práci na s. 17 uvedeno:

Ostenze je podle ESČ (2002, s. 299) „přímé ukazování, prezentace mimojazykové skutečnosti v situaci teď – zde – já. S výpovědí typu Dám ti tohle! musíme současně ukázat na darovaný předmět, aby řečové jednání bylo úspěšné.“

Obdobné případy najdeme na s. 14, 15, 16, 18, 19, 24 aj. V této souvislosti stojí za zmínku i neodlišování poznámek pod čarou v citovaném textu od poznámek pod čarou vkládané do citátů samotnou diplomantkou.

Autorčiny parafráze formulací v odborné literatuře jsou velmi často nepřesné, zkreslující, neúplné a z kontextu vytržené, což mj. naznačuje, že podstata sdělení diplomantce mnohdy uniká, srov. např. s. 15 (dva případy), s. 13, 18 aj. Je třeba zdůraznit, že uvedená pochybení nepředstavují

jev okrajový: velmi závažných nedostatků tohoto typu je jen na prvních třiceti stranách textu přes dvacet. V tomto kontextu se pak spíše jako marginální jeví nesourodost bibliografických odkazů vztahujících se k téže položce – např. Slánská Bímová 2008 (s. 10, 37 aj.), naproti tomu Bímová 2008 (s. 59), přičemž v seznamu literatury není uvedena žádná z těchto položek; podobně: Dingová, Nováková et. al 2011 (s. 38), naproti tomu Nováková, Dingová et. al. 2011 (s. 55, 57 aj.).

Vzhledem k tomu, že na s. 15 diplomantka bez udání důvodu rozšiřuje Palkovy příklady indexů „adverbia: *zde, tady, nyní, teď*“ (Palek 1989, s. 18) na „Typickým příkladem indexů, které Palek (1989, s. 18) uvádí pro mluvené jazyky jsou [...] zájmenná adverbia (*teď, nyní, tady, zde, tam, tudy*) [...]“, a vzhledem k tomu, že na s. 38 se zmiňuje o zájmenných adverbích v českém znakovém jazyce (například TEĎ), bylo by vhodné, kdyby diplomantka při obhajobě vysvětlila, jak přesně chápe *příbuznost* zájmenných adverbí se zájmeny, jak naznačuje formulace na s. 38, a to zvláště se zřetelem ke znakovému jazyku.

Ke kladným rysům práce patří to, že diplomantka nenahlíží zkoumané jevy izolovaně, ale snaží se je zasadit do širšího kontextu. Za největší přínos práce považuji dva experimentální výzkumy (viz kapitola 8), které autorka modelovala podle šetření zaměřených na uživatele ASL a AJ, což jí umožnilo, aby mohla soustavně porovnat jejich výsledky se svými vlastními. I zde se však nabízejí některé připomínky. Za největší nedostatek považuji skutečnost, že autorka nezpřístupňuje získaný materiál jako celek a uvádí z něj pouze ilustrativní příklady, a to, že na přiloženém DVD jsou příklady natočené autorkou prezentovány nikoli v autentické podobě s neslyšícími respondenty, ale s neslyšícím figurantem. Oba tyto nedostatky vedou k tomu, že není možné výsledky diplomantčina výzkumu plně verifikovat.

Podle mého názoru výše uvedené nedostatky staví předloženou bakalářskou práci na samotnou hranici připuštění k obhajobě. V této situaci se domnívám, že práce by měla být přijata jako podklad k obhajobě, aby bylo Daně Tučkové umožněno prokázat schopnost svá pochybení a nejasné formulace uspokojivě vysvětlit. Při kladném výsledku obhajoby navrhuji hodnocení stupněm dobře.

6. 9. 2013

Klára Richterová